

Projektas LIFE20 NGO4GD/LT/000009 (LITPAs for LIFE)

Lietuvos saugomų teritorijų tinklo plėtra

Europos žaliojo kurso kontekste

**BIOLOGINĖS ĮVAIROVĖS APSAUGAI SKIRTŲ SAUGOMŲ
TERITORIJŲ PLĖTROS PASIŪLYMAI**

Gamtos paveldo fondas

Vilnius, 2023

Ataskaita parengta vykdant projektą LIFE20 NGO4GD/LT/000009 Lietuvos saugomų teritorijų tinklo plėtra Europos žaliojo kurso kontekste (LITPA for LIFE). Projektą finansuoja ES LIFE programa, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija ir Gamtos paveldo fondas.

Ataskaitą parengė:

Argaudas Stoškus

Giedrius Motiejūnas

Ekspertai:

dr. Zenonas Gulbinas

Marijus Pileckas

Gediminas Raščius

dr. Vaidotas Valskys

Už ataskaitoje pateikiamą informaciją visą atsakomybę prisiima projekto vykdytojas – Gamtos paveldo fondas. Čia pateikiamas turinys nebūtinai atspindi Europos Komisijos nuomonę.

Summary of the report

The proposal for the development of the network of protected areas dedicated to the conservation of biodiversity was formulated based on the outcomes of project activities 2.2, 2.3, 3.1-3.4. It involved the application of various GIS tools, including multi-criteria analysis using the "Suitability Modeler," a tool commonly used for prioritizing areas for conservation. The selection of conservation areas also took into consideration the need to achieve more even representation among and within the biogeographical districts.

The proposed areas for biodiversity conservation cover 15.3% of the total land area. Including already established protected areas focusing on biodiversity conservation, this constitutes 28% of the total land area. Proposed strictly protected areas make up 2.8%, and this figure increases to 3.4% when including current nature reserves. Habitats of community importance account for almost half of the proposed strictly protected areas. Proposed OECM's (Other Effective Area-Based Conservation Measures) – 12.5 %.

However, the project identified several challenges. Firstly, protected areas as a conservation tool are not equally effective in achieving different conservation goals. Secondly, the extent of designations requires substantial time and resources. Lithuania has not yet completed the establishment of the Natura 2000 network, and the process faces challenges due to overstretched human resources and opposition from landowners. In light of this, the project focused on state-owned land as the basis for protected areas. Additionally, there is no legal basis for the establishment of strictly protected areas and one type of proposed OECM - migratory corridors. Existing types of protected areas do not align well with these two categories.

Overall, the process of prioritization proved to be challenging and raised numerous questions but provided an important basis for further efforts in the conservation of biodiversity.

TURINYS

1. BIOLOGINĖS ĮVAIROVĖS APSAUGAI SKIRTŲ SAUGOMŲ TERITORIJŲ TINKLO PLĖTROS PASIŪLYMŲ RENGIMAS	5
1.1. Saugomų teritorijų tinklo plėtros kontekstas.....	5
1.2. BĮST, griežtos apsaugos BĮST ir KEAP terminų bei apsaugos įgyvendinimo neapibrėžtumų problematika.....	7
1.3. Griežtos apsaugos teritorijų atranka	11
1.4. Ne griežtos apsaugos teritorijų atranka	14
1.5. KEAP ir jų atranka	15
2. REZULTATAI	16

1. BIOLOGINĖS ĮVAIROVĖS APSAUGAI SKIRTŲ SAUGOMŲ TERITORIJŲ TINKLO PLĖTROS PASIŪLYMŲ RENGIMAS

1.1. Saugomų teritorijų tinklo plėtros kontekstas

Saugomų teritorijų plėtros poreikiai ir galimybės yra priklausomi nuo socialinio-ekologinio šalies vystymosi, antropogeninės apkrovos, jos tolygumo teritorijoje ir kaitos dinamikos. Lietuva priklauso šalims, kuriose biologinė įvairovė yra apspręsta šimtmečius ją formavusios žmonių ūkinės veiklos. Tai lemia ST pobūdį ir galimą indėlį saugant biologinę įvairovę. Jis visai kitoks nei šalyse, kuriose reikšmingą dalį sudaro natūralių procesų dominuojamos teritorijos (pvz., kalnai). Šiame kontekste ES ST plėtros apimčių nustatymas visos ES ir biogeografinių regionų, o ne atskirų šalių lygmeniu sudaro prielaidas šiems skirtumams tarp šalių pasireikšti ir siekti biologinės įvairovės išsaugojimo poreikiais pagrįstos plėtros, o ne formalaus ST procento nuo šalies ploto.

Saugomų teritorijų efektyvumas priklauso nuo siekiamų apsaugoti biologinės įvairovės elementų, dominuojančių grėsmių, saugomose teritorijose ir bendrai šalyje taikomų teisinių ir ekonominių ūkinės veiklos reguliavimo mechanizmų, socialinės-ekonominės situacijos. Dėl šios priežasties ST plėtros poreikiai gali būti apibrėžiami tik atsižvelgiant į bendrą kontekstą. Konkretiems biologinės įvairovės apsaugos tikslams pasiekti turėtų būti taikomi efektyviausi ir socialiai priimtinausi apsaugos būdai.

Konkretūs nacionaliniai biologinės įvairovės apsaugos tikslai – bazinis atspirties taškas. Juose tikslinga apibrėžti rūšių palankių referencinių populiacijų ir geros būklės buveinių tipų ploto rodiklius. Taip suformuluoti apsaugos tikslai sudaro prielaidas ieškoti tinkamiausių taikytinų įrankių, motyvuoja daugiau dėmesio skirti apsaugos efektyvumui (1 pav.).

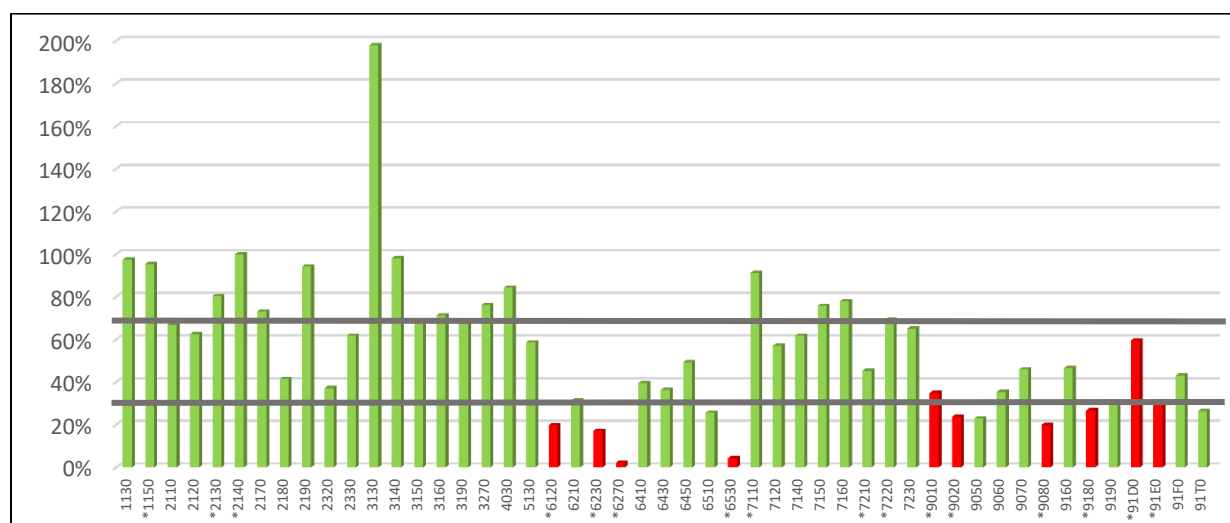
1 pav. Biologinės įvairovės apsaugos koncepcinis modelis. Remiantis Morrison, S. A., 2015.¹

¹ Morrison, S.A., 2015. A framework for conservation in a human-dominated world. *Conserv. Biol.* 29 (3), 960–964.

Planuojant ST plėtrą svarbu atsižvelgti į apsaugos efektyvumo padidinimo galimybes esamose ST. Plėtra turi prasmę tik tuomet, jei įsteigtose teritorijose užtikrinamas joms iškeltų apsaugos tikslų įgyvendinimas.

EB svarbos buveinių ir rūšių apsaugos pakankamumo vertinimo rezultatai leidžia teigti, kad Paukščių ir Buveinių direktyvose keliami biologinės įvairovės išsaugojimo tikslai negali būti pasiekti vien bazinio „Natura 2000“ tinklo įsteigimu, paremtu formalia 20 % ir 60 % buveinių tipų referencinio ploto apsaugos taisykle (žr. 2.2 ataskaitą). Tam reikalingas efektyvus „Natura 2000“ teritorijų tinklas, kurio plotas, efektyvus valdymas bei tarpusavio junglumas pilnai išnaudoja ST potencialą ir yra suderintas su kitais ūkinės veiklos reguliavimo mechanizmais, būtinais užtikrinant biologinės įvairovės apsaugą šalies mastu.

Lietuvoje „Natura 2000“ tinklo steigimo etapas dar nėra pilnai užbaigtas – BAST tinkle apsaugotų buveinių plotas dar yra nepakankamas (2 pav.). Pakankamai gera situacija yra su pajūrio smėlynų, vandens, pelkių, atodangų ir olų buveinėmis. Tuo tarpu net 4 prioritetinių pievų buveinių (6120 *Karbonatinių smėlynų pievos, 6230 *Rūšių turtingi briedgaurynai, 6270 *Rūšių turtingi smėlynai ir 6530 *Miškapievės) pakankamas plotas nėra apsaugotas BAST tinkle. Ypatingai sunkiai sekasi užtikrinti pakankamo ploto 6270 *Rūšių turtingų smilgynų ir 6530 *Miškapievių buveinių apsaugą. Sudėtinga situacija ir su miškų buveinėmis. Net 6 prioritetinių buveinių (9010 *Vakarų taiga, 9020 *Placialapių ir mišrūs miškai, 9080 *Pelkėti lapuočių miškai, 9180 *Griovų ir šlaitų miškai, 91D0 *Pelkiniai miškai ir 91E0 *Aliuviniai miškai) pakankamas plotas nėra apsaugotas BAST tinkle. Prasčiausia situacija yra su 91E0 ir 9080 buveinėmis, kurių apsauga BAST tinkle nesiekia 40 %. Lietuva, kad galėtų užbaigti steigimo procesą, paprašė Europos Komisijos ir gavo pritarimą atidėti įgyvendinimo terminą iki 2026 m. rugsėjo 1 d.

2 pav. Lietuvos įsipareigojimų „Natura 2000“ tinkle apsaugoti ne mažiau kaip 60 % prioritetinių ir 20 % neprioritetinių buveinių ploto įgyvendinimas (2023 m. pabaigos duomenys).

Steigiant naujas saugomas teritorijas viena iš didžiausių problemų yra privačių žemės sklypų savininkų pasipriešinimas. Dėl numatomų apribojimų dauguma savininkų prieštarauja saugomos teritorijos atsiradimui jų nuosavybės teise valdomoje žemėje. Šią problemą bandoma išspręsti mokant savininkams kompensacijas už atsiradusius ūkinės veiklos apribojimus arba išperkant vertingus žemės sklypus iš privačių savininkų. 2023 metais, steigiant naujas „Natura 2000“ teritorijas Lietuvoje, Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos iš privačių savininkų išpirko 16 žemės sklypų, kurių bendras plotas 207,52 hektarų. Išperkant vertingus gamtiniu požiūriu plotus buvo atrenkami tik didžiausią ekologinę vertę ir svarbą buveinių bei rūšių apsaugai turintys miško sklypai. Prioritetas buvo teikiamas žemės sklypams, kuriuose yra inventorizuotos Europos Bendrijos svarbos natūralios miško buveinės ir kurių apsaugos būklė nepalanki, ir žemės sklypams, kuriuose yra miškui būdingų saugomų rūšių buveinės. Kasmet vertingiems biologinei įvairovei sklypams išpirkti valstybė skiria apie 1 mln. eurų. Praėjusiais metais minėtų žemės sklypų išpirkta už 994 348,62 Eur (<https://vstt.lrv.lt/lt/naujienos/valstybe-isperka-didziausia-ekologine-verte-turincius-misko-sklypus/>). Lėšų trūkumas privačių žemės sklypų išpirkimui ar kompensacijų mokėjimui verčia daugiau dėmesio skirti biologinės įvairovės apsaugai valstybinėje žemėje.

Saugomų teritorijų steigimas yra lėtas procesas. 2015 m. buvo įsteigtas 1 telmologinis ir 5 botaniniai-zoologiniai draustiniai. Beveik visą dešimtmetį (iki 2023 m.) dėl įvairių priežasčių naujos saugomos teritorijos nebuvo steigiamos. 2022 m. VSTT pradėjo naują planavimo etapą, kurio metu pradėtas 11 draustinių ir 1 biosferos poligono steigimas. Daugumoje šių teritorijų yra buveinių ir paukščių apsaugai svarbios teritorijos arba vietovės, atitinkančios paukščių apsaugai svarbios teritorijos atrankos kriterijus, kurioms planavimo proceso metu suteikiamas nacionalinės saugomos teritorijos statusas. 2023 m. buvo įsteigtos tik dvi naujos saugomos teritorijos – Juodymų valstybinis telmologinis draustinis ir Paluknio pievų biosferos poligonas. Likusias 10 naujų saugomų teritorijų tikimasi įsteigti 2024 m. Dar 6 esančių saugomų teritorijų ribos buvo praplėstos, apimant „Natura 2000“ teritorijas.

Teritorijų planavimo specialistų trūkumas – vienas iš plėtros trukdžių. Dėl specialiojo saugomų teritorijų planavimo komandų bei atestuotų vadovų stokos dar 7 teritorijoms steigti skelbti konkursai neįvyko. Nuo 2022 m. sausio 1 d. įsigaliojo LR saugomų teritorijų įstatymo 28 (1) straipsnio pakeitimai, kurie sudarė galimybę platesniam atitinkamą išsilavinimą ir patirtį turinčių specialistų ratui gauti saugomų teritorijų specialiojo teritorijų planavimo vadovo atestatą. Deja, per pastaruosius 2 metus naujų atestuotų vadovų neatsirado. 2024 m. VSTT planuoja naujų saugomų teritorijų steigimą ir planavimo dokumentų rengimą esamoms saugomoms teritorijoms.

1.2. BĮST, griežtos apsaugos BĮST ir KEAP terminų bei apsaugos įgyvendinimo neapibrėžtumų problematika

Atsižvelgiant į tai, kad detalią biologinės įvairovės apsaugai skirtų ST apskaitą planuojama vykdyti ES lygmeniu, itin svarbus vienodas BĮST, griežtos apsaugos BĮST ir KEAP terminų

apibrėžimas ir taikymas praktikoje. Kadangi dauguma ES šalių LITPAS projekto metu dar nebuvo pateikusios duomenų apie atrinktas teritorijas, sunku numatyti, kokia bus priskyrimo vienai ar kitai kategorijai praktikos įvairovė ir ar pavyks pasiekti kriterijų taikymo nuoseklumą tarp skirtingų šalių.

LITPAS projekto apimtyje, atsižvelgiant į šio leidinio 1 skyriuje pateikiamus apibrėžimus, atrenkant teritorijas ir priskiriant vienai iš trijų kategorijų vadovautasi šiais baziniais kriterijais.

BĮST atitinka patvirtintus BAST arba PAST ekologinius atrankos kriterijus^{2,3} arba, įvertinus ekologines prielaidas, potencialiai atitiks ateityje, vykstant natūraliai sukcesijai, įgyvendinant atkūrimo ar gamtotvarkos darbus.

Atsižvelgiant į tai, kad nacionaliniai ST atrankos ekologiniai kriterijai nėra konkretizuoti, sprendžiant buveinių tipų ploto trūkumą kai kuriuose biogeografiniuose rajonuose išimties tvarka įtrauktos teritorijos, kurios neatitinka ir potencialiai neatitiks BAST ar PAST atrankos kriterijų. Sprendimas dėl jų turėtų būti priimtas sukonkretintus nacionalinius ST atrankos ekologinius kriterijus.

Griežtos apsaugos teritorijos atitinka anksčiau aprašytus BĮST atrankos kriterijus arba apima BĮST dalį. Jos pasižymi natūraliomis ar artimomis natūralioms ekosistemos formuojančiomis ekologinėmis sąlygomis arba tos sąlygos yra pažeistos, bet apsaugos tikslais svarbu jas atkurti (pvz., hidrologinį režimą). Griežta apsauga kompleksiniam atkūrimui sudaro palankiausias sąlygas.

KEAP priskirtų teritorijų atrankai taikomi bendresnio pobūdžio (kraštovaizdžio lygmens) kriterijai ir atitinkamai formuluojami bendresnio pobūdžio apsaugos tikslai, kurių įgyvendinimo monitoringas gali būti nesudėtingai įgyvendinamas.

Griežtos apsaugos teritorijų išskyrimo apimtys priklauso nuo to, kam skiriamas prioritetas, kokie keliami ploto, ribų nustatymo reikalavimai, koks numatomas jų įteisinimo kelias, koks yra EB svarbos buveinių apsaugos reglamentavimas ir ar numatoma jo kaita ir daugelio kitų aspektų. Toliau pateikiami keli griežtos apsaugos teritorijų išskyrimo pavyzdžiai ir kylantys klausimai:

1. Atrenkamos EB svarbos buveinės ar jų grupės, kurioms jau galioja apsaugos reglamentai atitinkantys griežtą apsaugą (pvz., 9010* tipo buveinės) (3 pav. 1). Tokiu būdu užtikrinama, kad statistikoje būtų atspindėtas griežtos apsaugos mastas *de facto*. Tačiau reikalingas sprendimas dėl mažiausio priimtino saugomos teritorijos ploto. Ar taikytini BAST išskyrimo buveinių ploto kriterijai griežtos apsaugos teritorijoms, jei jos sudaro dalį BAST kriterijus atitinkančios teritorijos? Na ir svarbiausia tai, kad biologinės įvairovės apsaugos požiūriu toks griežtos apsaugos teritorijų išskyrimas neturi prasmės, nes griežtos apsaugos režimu saugomas plotas nesikeičia.

2. Atrenkamos buveinės ar jų grupės, kurioms jau galioja reglamentai, atitinkantys griežtą apsaugą, bet griežtos apsaugos teritorijų ribos brėžiamos pagal ST ribų brėžimui įprastus standartus ir atsižvelgiant į žemės nuosavybę (3 pav. 2). Tokiu atveju į griežtos apsaugos

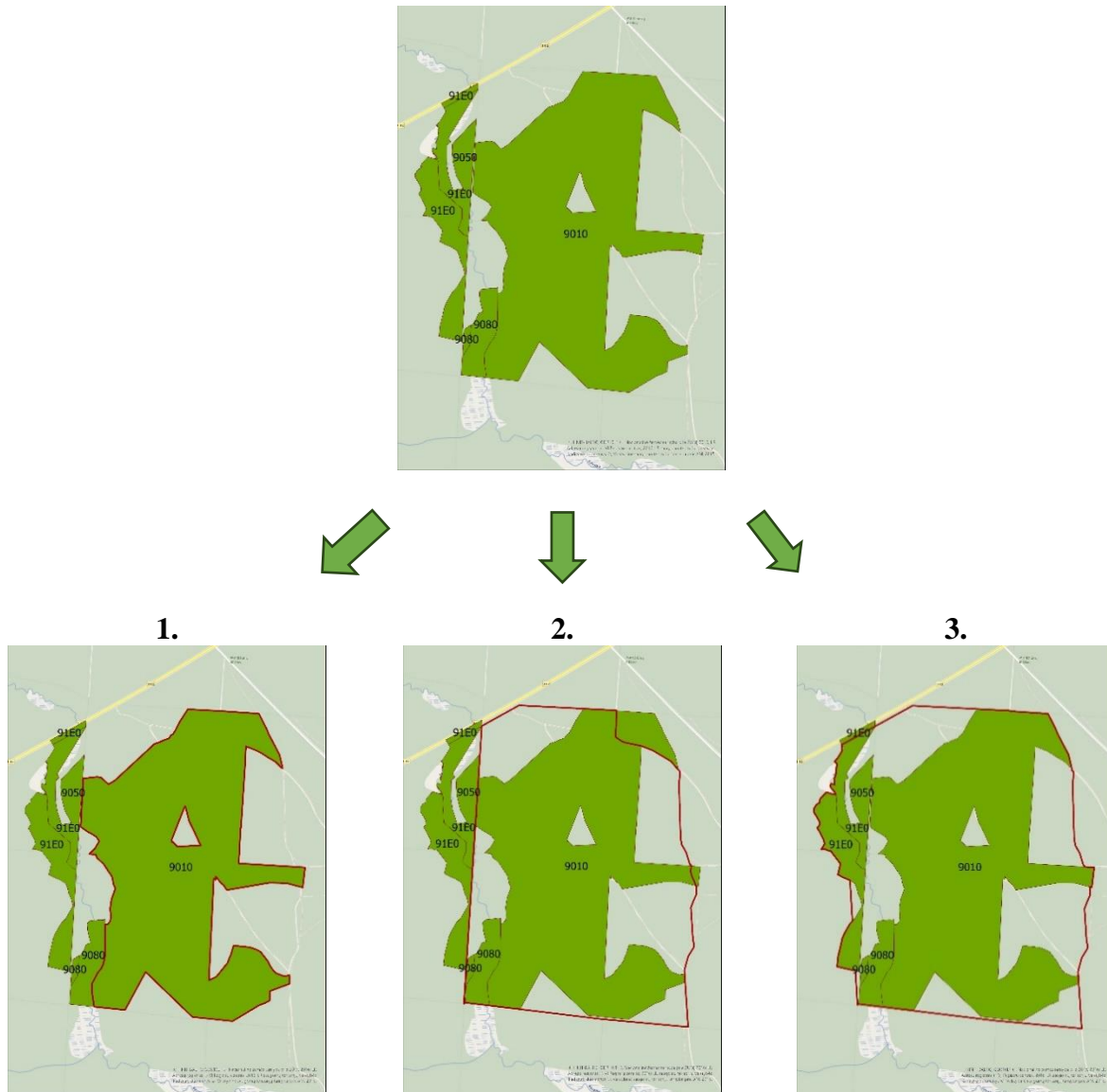
² 2001 m. balandžio 20 d. aplinkos ministro įsakymas Nr. 219 „Dėl buveinių apsaugai svarbių teritorijų atrankos kriterijų aprašo patvirtinimo“

³ 2008 m. liepos 2 d. aplinkos ministro įsakymas Nr. D1-358 „Dėl Paukščių apsaugai svarbių teritorijų atrankos kriterijų patvirtinimo“

teritorijas patenka papildomi plotai. Jų svarba biologinei įvairovei priklauso nuo buveinių formavimosi potencialo. Ūkine prasme praradimai būna mažesni nei griežtos apsaugos teritoriją formuojant buveinių pagrindu, kuriose galima ūkinė veikla.

3. Ribos brėžiamos siekiant įtraukti visas besiribojančias EB svarbos ar rūšių buveines, kurių apsauga yra nepakankama (ir galėtų būti pagerinta) šalies ar biografinio rajono kontekste ir kartu siekiant kaip galima aiškesnių ribų (3 pav. 3). Jei besiribojančiose buveinėse galiotų apsaugos reglamentai atitinkantys griežtą apsaugą, jų įtraukimas neduotų pridėtinės vertės ir prioritetą būtų galima skirti ribų aiškumui.

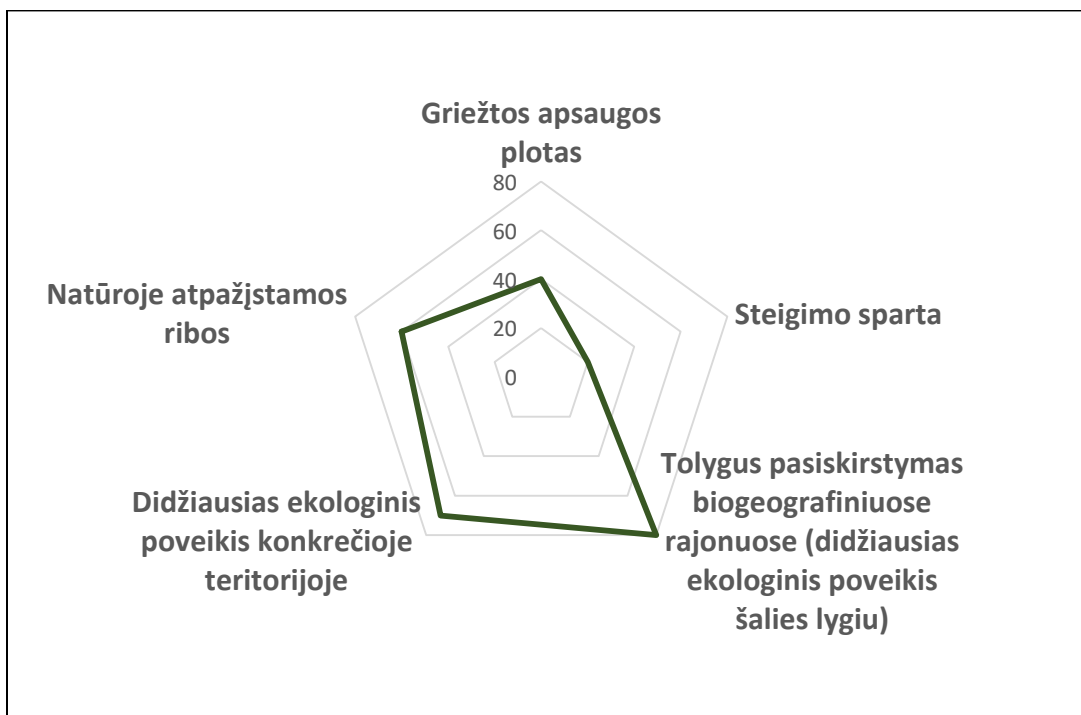
3 pav. Griežtos apsaugos teritorijų išskyrimo pavyzdžiai, kai ST formuojama apie buveinių masą, kurio dalyje jau taikomas griežtą apsaugą atitinkantis reglamentavimas.

4. Griežtos apsaugos teritoriją išskiriant jau esamame draustinyje patogiausias sprendimas yra visą teritoriją priskirti griežtai apsaugai. Tačiau dažnu atveju draustiniuose yra privačių

žemės sklypų, kurių įtraukimas vertybių apsaugai nėra būtinas. Taip pat draustinių ribos dažnai nėra optimalios hidrologinio režimo atkūrimui įgyvendinti. Tokiu atveju sprendimas priklauso nuo to ar prioritetas skiriamas įgyvendinimo paprastumui ir greičiui, ar optimalesnėms riboms. Siekiant racionalaus sprendimo būtina žinoti kaip numatoma įteisinti griežtos apsaugos teritorijas, kokie numatomi terminai ir siekiamos plėtros apimtys.

5. Griežtos apsaugos teritorijos gali būti išskiriamos ir vietovėse, kurios šiuo metu nepasižymi didele biologine įvairove, tačiau jose yra potencialas šalies ar biogeografinio rajono kontekste svarbioms vertybėms formotis. Tokiu būdu griežta apsauga suteikia reikšmingo ekologinio pokyčio galimybę, bet dėl reikalingų ūkinės veiklos pokyčių gali būti sunkiai įsteigiama.

LITPAS projekto metu atrenkant griežtos apsaugos teritorijas pagrindinis prioritetas buvo skiriamas didžiausio ekologinio efekto šalies mastu užtikrinimui, atsižvelgiant į apibrėžtus biologinės įvairovės apsaugos tikslus (4 pav.)

4 pav. *Griežtos apsaugos teritorijų išskyrimui taikyti prioritetai.*

Atsižvelgiant į griežtos apsaugos apibrėžties pokyčius (galimą lankymąsi, tam tikrų veiklų vykdymą) ir kai kuriose EB svarbos buveinėse ar rūšių radavietėse griežtą apsaugą atitinkančius ūkinės veiklos apribojimus, galima teigti, kad nebėra ryškios takoskyros tarp griežtos apsaugos teritorijų ir kitų ST. Pagrindinis skirtumas yra saugomų vertybių koncentracija, kuri mažėja mažėjant apsaugos griežtumui. Tai kelia nemažai griežtos apsaugos teritorijų statistinės apskaitos klausimų.

Daug klausimų kyla ir dėl KEAP. Kokias teritorijas galime joms priskirti? ES šalyse KEAP išskyrimo praktika yra itin ribota. Ar turėtų būti apibrėžtas mažiausias galimas teritorijų plotas?

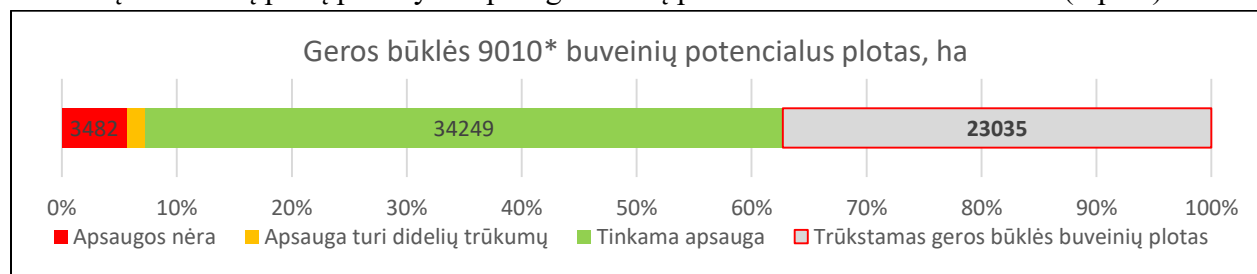
Kokio detalumo turėtų būti formuluojami apsaugos tikslai? Panašu, kad tai klausimai, į kuriuos atsakymai gims būsimoje diskusijoje.

1.3. Griežtos apsaugos teritorijų atranka

LITPAS projekto BĮST plėtros pasiūlymai buvo rengiami atsižvelgiant į apsaugos poreikį, nustatytą vertinant apsaugos pakankamumą ir ST tinklo plėtros poreikius (2.2 ataskaita). Analizė parodė, kad didžiausias plėtros potencialas ir galimas teigiamas poveikis biologinei įvairovei yra miškų ekosistemose. Nuo jų pradėta BĮST atranka. Atsižvelgiant į griežtos apsaugos svarbą miškų buveinių apsaugai ir mažą santykinę dalį Lietuvoje, pirmiausia buvo atrenkamos griežtos apsaugos teritorijos.

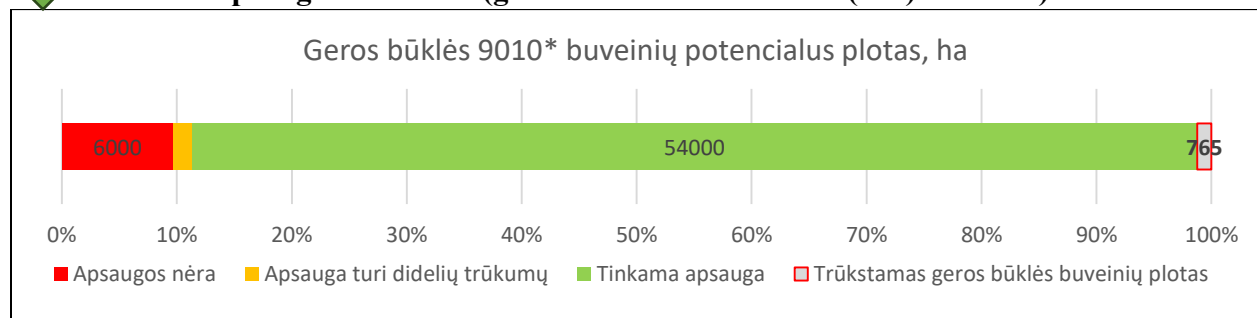
1. Atsižvelgiant į plačiai paplitusių EB svarbos miškų buveinių tipų (9010*, 9020*, 9050, 9080*, 9160, 91D0* ir 91E0*) tolygaus pasiskirstymo šalyje užtikrinimo poreikius (žr. 2.2 ataskaitą), jų apsaugai svarbūs ST plėtros pasiūlymai buvo rengiami atsižvelgiant į jų formavimosi potencialą šalies biogeografiniuose rajonuose ir jau apsaugotą plotą.

2. Pagal plačiai paplitusių EB svarbos miško buveinių tipui nustatytą geros būklės buveinių trūkstamą plotą pasiūlytas apsaugos tikslų pasiekimo kelias šalies mastu (5 pav.)

Nesaugomuose miškuose + ~2 500 ha geros būklės buveinių. Tai potencialiai galima pasiekti sugriežtinus negyvos medienos privalomo kiekio užtikrinimo kontrolę ar padidinus negyvos medienos kiekių reikalavimus.

Tinkamos apsaugos miškuose (gamtiniuose rezervatuose (GR) ir BAST) + ~19 750 ha

5 pav. EB svarbos buveinių tipo (9010*) geros būklės siekiamo ploto užtikrinimo siūlomų sprendimų pavyzdys.

3. Kiekvienam EB svarbos miškų buveinių tipui apskaičiuotas griežtos apsaugos režimu šalies mastu saugotinas bendras mažiausias buveinių plotas, sudarantis 20 % nuo bendro BĮST saugotino ploto. Pvz. 9010* tipo buveinių BĮST tinkle reikia apsaugoti apie 60 000 ha (iš jų geros būklės buveinės potencialiai sudarytų apie 90 %, arba 54 000 ha), todėl griežtos apsaugos

teritorijose turėtų būti saugoma ne mažiau kaip 12 000 ha (60 000 x 0,2) šio tipo buveinių. Laikantis prielaidos, kad po kelių dešimtmečių griežtos apsaugos sąlygomis buveinės vidutiniškai užimtų apie 90 % tinkamo formuotis ploto (apie 749 tūkst. ha x 0,9 ≈ 674 tūkst. ha), tai šalies mastu griežtos apsaugos režimu turėtų būti saugoma vidutiniškai ne mažiau kaip 1,8 % 9010* buveinių formavimuisi potencialiai tinkamo ploto ($12\,000\text{ ha}/674\,000\text{ ha} \cdot 100 \approx 1,8\%$)

Tokiu būdu apskaičiuotas mažiausias griežtos apsaugos būdu saugotinas buveinių tipų procentas ir kitiems plačiai paplitusiems buveinių tipams (1 lentelė). 9080* ir 91D0* tipų atveju taikytas didesnis griežtos apsaugos režimu saugotinas procentas (atitinkamai 30 % ir 65 %), nes šių tipų buveinėms palankiausia apsauga yra didesniuose nepažeisto hidrologinio režimo kompleksuose. Šiuo metu reikšminga dalis jau saugomų kompleksų yra pažeisto hidrologinio režimo ir jų atkūrimui palankiausias numatyti griežtą apsaugą. 9160 buveinių tipo atveju taikytas mažesnis griežtos apsaugos režimu saugotinas procentas (12 %), nes santykinai didelis geros būklės buveinių procentas gali būti pasiekiamas ir ne griežtos apsaugos teritorijose. Ruošiant plėtros pasiūlymus laikytasi nuostatos, kad didžiausias santykinis griežtos apsaugos būdu saugomas plotas 9010*, 9020*, 9050, 9160 tipų atveju neturėtų viršyti daugiau kaip 1,5 karto nurodyto ploto, nes tai gali turėti neigiamos įtakos buveinių tolygaus pasiskirstymo užtikrinimui.

1 lentelė. EB svarbos miškų buveinių mažiausias santykinis plotas nuo buveinių formavimuisi tinkamo ploto, kurį tikslinga apsaugoti griežtos apsaugos teritorijose.

Buveinės kodas	Griežtos apsaugos teritorijų geros būklės buveinių santykinis plotas, lyginant su buveinių formavimuisi tinkamu plotu turėtų būti ne mažesnis už nurodytą (%)
9010*	1,8
9020*	1,6
9050	1,4
9080*	5,2
9160	1,9
91D0*	30,6
91E0*	3,4

Atsižvelgiant į kiekviename biogeografiniame rajone apskaičiuotą buveinių formavimosi potencialą ir jau saugomą gamtiniuose rezervatuose dalį, buvo siekiama parinkti tokias teritorijas griežtai apsaugai, kad jose būtų apsaugoti ne mažesni santykiniai buveinių tipų potencialaus formavimosi plotai nei nurodyta 13 lentelėje.

Išskiriant teritorijas griežtai apsaugai buvo renkamasi iš preliminarus potencialių griežtos apsaugos teritorijų rinkinio. Į tą rinkinį įėjo:

- BAST steigimui atrinktos vietovės, kuriose dar neįsteigtos nacionalinės ST.
- Atskiros analizės metu atrinkti pažeistų teritorijų plotai, kurių atkūrimas potencialiai reikšmingai prisidėtų prie biologinės įvairovės atkūrimo tikslų įgyvendinimo.

- Telmologiniai, botaniniai, botaniniai-zoologiniai draustiniai, kurie nepateko tarp preliminarių griežtos apsaugos teritorijų ir kuriuose dominuoja valstybinė žemė ir yra didelis inventorizuotų buveinių santykinis plotas.
- Geros būklės⁴ pedologiniai draustiniai.
- Valstybinėje žemėje esančios > 40 ha kertinės miško buveinės.
- Valstybinių miškų reprezentatyvūs plotai, atrinkti apsaugai pagal FSC miškų sertifikavimo standartą.
- Teritorijos atrinktos daugiakriterinės analizės būdu ArcGIS PRO programine įranga naudojant „Suitability Modeler“ rastrų analizės įrankį ir normalizuotus (reikšmės nuo 0 iki 1) rastrinius duomenis (500x500 m gardelėse). Analizei naudoti šie duomenys:
  - EB svarbos miško buveinių, kurioms palanki griežta apsauga, santykinis EB svarbos miško buveinių (išskyrus esančių I ir IIB grupių miškuose) santykinis plotas nuo miško ploto;
  - bendras anglies kiekis miško dirvožemio 30 cm sluoksnyje ir paklotėje;
  - augaviečių įvairovės indeksas, apskaičiuotas taikant Simpsono indekso skaičiavimo formulę - $D = \sum (\text{augavietės plotas celėje} / \text{visų augaviečių plotas celėje})^2$;
  - valstybinės žemės santykinis plotas nuo miško ploto;
  - kompensacinis sluoksnis, suteikiantis didesnę svorį BAST apsaugos tiksluose mažiausiu santykinu plotu pasižyminčioms augavietėms (*augaviečių santykinio ploto gardelės miškuose sandauga su atitinkamu koeficientu (jei augavietės tipo santykinis plotas BAST nuo augaviečių ploto Lietuvoje sudaro ~1 %, tai koeficientas – 10; jei ~2 % – 5; ~3 % – 3,3; ~4 % – 2,5; ~5 % – 2; ~6 % – 1,6; ~7 % – 1,4; ~8 % – 1,25; ~9 % – 1,1)*);
  - EB svarbos saugomų paukščių ar žinduolių rūšių, kurioms yra palanki griežta apsauga ir kurių stebėjimo vietos nesusijusios su lizdavietais ar veisimosi vietomis, radviečių karštieji taškai;
  - EB svarbos rūšys: *Aegolius funereus, Bonasia bonasia, Bubo bubo, Dendrocopos leucotos, Dryocopus martius, Glaucidium passerinum, Leiopicus medius, Lepus timidus, Lynx lynx, Lyrurus tetrax, Pandion haliaetus, Picoides tridactylus, Picus canus.*
  - EB svarbos ir nacionaliniu mastu saugomų paukščių lizdavičių, o taip pat augalų, grybų ir kerpių rūšių, kurioms yra palanki griežta apsauga, skaičius.
  - EB svarbos rūšys: *Aegolius funereus, Buxbaumia viridis, Bonasia bonasia, Bubo bubo, Cucujus cinaberinus, Dendrocopos leucotos, Dicranum viridae, Dryocopus martius, Glaucidium passerinum, Leiopicus medius, Lyrurus tetrax, Pandion haliaetus, Picoides tridactylus, Picus canus.*
  - Nacionaliniu mastu saugomų rūšių: *Bazzania trilobata, Cetraria olivetorum, Chaenotheca hispidula, Evernia divaricata, Fomitopsis rosea, Lactarius lignyotus, Lactarius volemus, Lobaria pulmonaria, Menegazzia terebrata, Phellinus nigrolimitatus, Phlebia centrifuga, Polyporus umbellatus, Porella platyphylla, Sclerophora farinacea, Trichocolea tomentella, Urnula craterium, Verpa bohemica.*

---

⁴ Gamtiniai ir kompleksiniai draustiniai Lietuvoje. Gamtinių ir kompleksinių draustinių vertinimo rezultatai, 2023. Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba.

Atlikus daugiakriterinę analizę atrinkti į aukščiausią 10 kategorijų kvantilę patekę preliminarūs griežtos apsaugos plotai. Įtraukti besiribojantys EB svarbos pelkių buveinių plotai, pašalinti genetinių draustinių plotai. Gautų teritorijų ribos patikslintos pagal biologinės įvairovės duomenis, žemės nuosavybės plotus, ribas išvedant pagal tokiomis atvejais taikomus kartografinius kriterijus (kelius, saugomų teritorijų ribas, kvartalines ir pan.). Atmestos teritorijos, kuriose dominuoja iškirsti medynai arba bendras plotas mažesnis nei 100 ha.

4. Atsižvelgiant į natūralaus hidrologinio režimo svarbą 9080*, 91D0*, 91E0* ir iš dalies 9050 buveinių gerai būklei, teritorijos visų pirma buvo atrenkamos atsižvelgiant į hidrologinių sąlygų užtikrinimo poreikį ir galimybes. Siekiant užtikrinti tolygų augaviečių tipų reprezentavimą biogeografinių rajonų griežtos apsaugos teritorijose, dažnu atveju teko koreguoti preliminarinių teritorijų ribas, mažinti dominuojančių augaviečių plotus. Siekta formuoti įvairius buveinių tipus apjungiančius kompleksus. Tais atvejais, kai biogeografiniuose rajonuose preliminariose teritorijose nebūdavo pasiektas mažiausias nustatytas tam tikro tipo buveinių formavimuisi tinkamų augaviečių plotas, valstybei priklausančiuose miškuose buvo atrenkamos papildomos teritorijos.

5. Likusių miškų buveinių tipų (9060, 9070, 9190, 91F0 ir 91T0) ir medžiais apaugusių kopų (2180) apsaugai griežtos apsaugos teritorijų atranka vykdyta individualiai, atsižvelgiant į buveinių koncentraciją, augavietes, žemės nuosavybę, galimybes suformuoti pakankamo ploto griežtos apsaugos teritoriją, saugomų rūšių radavietes, o 91T0 atveju – atstumą iki vandens telkinių. Mažesnis atstumas sudarytų palankesnes prielaidas buveinių gamtotvarkai – paklotės deginimui. Šių buveinių tipų minimalaus santykinio ploto įtraukimo į griežtos apsaugos teritorijas tikslai nebuvo keliami.

6. Nepatekusios į atrenkamus kompleksus pelkių, pievų, smėlynų, vandenų buveinės ir rūšių buveinės, kurių apsaugai pagal atliktą apsaugos pakankamumo analizę tikslinga plėsti ST tinklą, buvo atrenkamos individualiai, atsižvelgiant į žemės nuosavybę (įtraukiamos tik esančios valstybinėje žemėje) ir galimybes suformuoti kriterijus atitinkančio ploto teritoriją.

1.4. Ne griežtos apsaugos teritorijų atranka

Atsižvelgiant į „Natura 2000“ tinklo steigimo iššūkius – reikšmingą BAST kriterijus atitinkančių vietovių plotą, kuriame reikia užtikrinti EB svarbos buveinių ar rūšių apsaugą steigiant nacionalines ST, ne griežtos apsaugos teritorijos buvo formuojamos atrinktų vietovių pagrindu. Siūlomų BĮST ribos buvo išbrėžiamos pagal natūroje lengviau nustatomus orientyrus (išskyrus išbrėžtų palei upes) siekiant įtraukti tuos miškų buveinių tipus (ar jų augavietes), kurių apsaugotas plotas tame biogeografiniame rajone yra nepakankamas (kaip ir griežtos apsaugos atveju). Didesnis ST plotas sudaro prielaidas padidinti apsaugos tiksluose įrašytų buveinių tipų plotą ir lengviau užtikrinti pakaitinių buveinių suformavimą tais atvejais, kai pagal taikomas tvarkymo taisykles dalį buveinių ploto BAST galima iškirsti.

1.5. KEAP ir jų atranka

Atsižvelgiant į KEAP teritorijoms keliamus reikalavimus, siūloma joms priskirti šias esamas ar potencialias toliau išvardintas teritorijas.

1. Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo nuostatomis saugomi pievų plotai, kuriems galėtų būti keliamas apsaugos tikslas – natūralių pievų buveinių išsaugojimas nurodytame bendrame plote (papildomai galėtų būti apibrėžti naudojimo intensyvumo parametrai). Toks apsaugos tikslas siūlomas atsižvelgiant į išsakytą Europos Komisijos atstovų poziciją dėl galimo bendresnio pobūdžio apsaugos tikslų formulavimo KEAP (žr. 2.1. ataskaitą). Šio tikslo įgyvendinimas nesunkiai gali būti kontroliuojamas pagal naudmenų deklaracijos duomenis ir (ar) ortofotografinius žemėlapius.

2. Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo nuostatomis saugomų pelkių plotų dalis, apimanti inventorizuotas atviras pelkines buveines, kurios nepateko į BĮST. Kiti saugomų pelkių plotai neįtraukti, nes tai skirtingos teritorijos, pasižyminčios įvairia hidrologine situacija, miško danga ir durpėdaros formavimosi potencialu. Atitinkamai joms sudėtinga formuluoti apsaugos tikslus ir sunkiai įmanoma vykdyti monitoringą, kuris yra privalomas BĮST ir KEAP.

3. Migraciniai koridoriai (potencialios KEAP), kurie šiuo metu nėra apibrėžti teisės aktuose ir kuriuose tikslinga numatyti natūralių dangų (pievų, pelkių, miško) santykinio ploto ir hidrologinio režimo natūralumo užtikrinimo reikalavimus ir įvardinti juos apsaugos tiksluose. Migraciniuose koridoriuose turėtų būti nustatytos skirtingų apsaugos tikslų zonos. Migraciniai koridoriai turėtų užtikrinti pievų, miškų ir pelkių proporcijas atitinkančias zonos poreikius, pvz. miškų dominuojamose teritorijose palei upes atkuriamas ir palaikomas tam tikras pievų ir sumedėjusia augalija neapaugusių pelkių santykinis plotas, o urbanizuotų teritorijų prieigose – miškų plotas. Parinktos natūralios žemės dangos santykinės proporcijos turėtų užtikrinti ne tik BĮST junglumo, bet ir aktualių ekosisteminių paslaugų paklausos patenkinimą. Įgyvendinimo monitoringas galėtų būti vykdomas pagal tuos pačius naudmenų deklaravimo duomenis ir (ar) ortofotografinius žemėlapius.

Siekiant išskirti KEAP teritorijas, kurios apimtų pagrindinius migracijos koridorius ir didžiausios ekosisteminių paslaugų paklausos teritorijas, buvo panaudoti junglumo ir ekosisteminių paslaugų analizės rezultatai. Iš bendro junglumo arealų buvo išskirtos silpno junglumo zonos (santykinai dideliu atstumu išsidėstę tinkami gyvūnų grupės gyvavimui arealai). Taip pat išskirtos gardelės su didžiausia ekosisteminių paslaugų paklausa (25–45 decilės). Pagrindu pasirinkti migracijos koridorių duomenys (Lietuvos nacionalinis atlasas – Gamtinis karkasas, 2013). Išskirti pagrindinių upių slėniai, miškingos bei pievų ir ganyklų teritorijos, kurios yra svarbios kaip jungtys tarp išskirtų ir numatomų BĮST. Šios teritorijos apima silpno junglumo zonas, tuo pačiu apima ir didžiausiu ekologinių paslaugų paklausa pasižyminčias vietas. Šios KEAP teritorijos daugiausia apima atvirų dangų teritorijas, o miškingi plotai sudaro ketvirtadalį išskirtų plotų.

2. REZULTATAI

Pagal apibrėžtus atrankos kriterijus (žr. 2.1 ataskaitą) atrinktų BĮST plotas sudarė 12,6 %, o griežtos apsaugos BĮST – 0,6 % Lietuvos sausumos ploto (2023 m. pabaigos duomenys). Į šį plotą nebuvo įskaičiuotos BAST steigimo kriterijus atitinkančios vietovės, kurių tiksluose įrašytų vertybių apsaugai dar neįsteigtos nacionalinės teritorijos arba nesudarytos apsaugos sutartys.

Atsižvelgiant į EB svarbos buveinių ir rūšių geros apsaugos būklės užtikrinimo poreikius ir galimą ST taikomų reglamentų indėlį, pasiūlyta BĮST plotą išplėsti 2,8 %, o griežtai saugomų BĮST – 1,5 % Lietuvos ploto. Atrinktos teritorijos, kurios potencialiai galėtų būti apskaitomos kaip KEAP, sudaro 12,5 % (2 lentelė).

2 lentelė. Lietuvoje išskirtų BĮST ir KEAP plotas.

	Plotas, ha	LT ploto dalis, %	Miškų plotas, ha	LT miškų ploto dalis, %
BĮST (esamos)	819 484	12,6		
Iš jų griežtos apsaugos BĮST (esamos)	41 288	0,6	29 417	1,3
BĮST (pasiūlytos)	183 592	2,8		
Iš jų griežtos apsaugos BĮST (pasiūlytos)	101 168	1,5	80 264	3,6
BĮST (esamos + pasiūlytos)	1 003 076	15,4		
Iš jų griežtos apsaugos BĮST (esamos + pasiūlytos)	142 455	2,2	109 681	4,9
KEAP – pelkės	5 759	0,1		
KEAP – pievos	88 893	1,4		
KEAP – migraciniai koridoriai	721 867	11,0		
Pelkės KEAP migraciniuose koridoriuose	621			
	37087			
KEAP iš viso	816 520	12,5		
BĮST + KEAP	1 819 596	28,0		

Pasiūlytose griežtos apsaugos BĮST esančių EB svarbos buveinių plotas sudaro 48438 ha, o tai sudaro 48 % pasiūlytų teritorijų ploto.

Net 65 % buveinių ploto sudaro EB svarbos miškų buveinės tarp kurių daugiau nei 80 % sudaro šlapių miškų buveinės: 91D0 *Pelkiniai miškai, 9080 * Pelkėti lapuočių miškai, 91E0* Aliuviniai miškai ir iš dalies 9050 Žolių turtingi eglynai.

Pelkių buveinės sudaro 27 % visų buveinių ploto. Iš jų didžiąją dalį – su aukštelkėmis susijusios (7110*, 7120) buveinės.

Vandens buveinės sudaro apie 4 %, o pievų – apie 3 % visų buveinių.

Vandens buveinės		Smėlynų buveinės		Pievų buveinės		Pelkių buveinės		Miškų buveinės	
Buveinės tipas	Plotas, ha	Buveinės tipas	Plotas, ha	Buveinės tipas	Plotas, ha	Buveinės tipas	Plotas, ha	Buveinės tipas	Plotas, ha
1130	393,9	2110	1,1	6120	4,9	7110	5982,1	9010	3339,8
3130	47,0	2120	14,1	6210	28,3	7120	4962,8	9020	1353,2
3140	105,5	2130	29,3	6230	8,0	7140	1677,4	9050	1143,1
3150	871,5	2170	0,3	6270	144,3	7150	2,4	9060	54,3
3160	582,0	2180	226,0	6410	65,5	7160	77,3	9070	9,7
3260	5,4	2190	0,03	6430	18,5	7210	75,0	9080	5406,3
3270	0,1	2320	0,8	6450	892,9	7230	363,8	9160	746,0
Iš viso	2005	2330	2,9	6510	228,3	Iš viso	13141	9180	71,6
		Iš viso	275	6530	0,002			9190	53,8
		Viržynai, kadagynai		Iš viso	1391			91D0	17099,3
		4030	1,2					91E0	2183,2
		5130	35,7					91F0	20,8
		Iš viso	37					91T0	108,2
								Iš viso	31589

Pasiūlyta ST plėtra sudarytų prielaidas užtikrinti daugumos EB svarbos miškų, smėlynų ir pelkių buveinių ir rūšių, kurių būklė nėra priklausoma nuo tradicinės ekstensyvos žmonių veiklos, gerą apsaugos būklę. Tačiau šiam rezultatui pasiekti reikalinga įgyvendinti didelių apimčių ekosistemų atkūrimo darbus, o taip pat padidinti ST apsaugos tiksluose numatytų apsaugoti buveinių plotus. Didžiausi biologinės įvairovės išsaugojimo iššūkiai yra susiję su buveinėmis ir rūšimis, kurių apsauga yra tiesiogiai priklausoma nuo tradicinio kraštovaizdžio palaikymui ir taršos suvaldymui reikalingų finansinių bei teisinių mechanizmų efektyvumo. ST potencialas prisidėti prie šių iššūkių sprendimų yra ribotas.